

UOT - 338.28.

Vasif Balaxan oğlu HƏZİYEYEV
Azərbaycan Kooperasiya Universiteti
“Menecment və ticarət” kafedrasının müdiri,
i.e.n., dosent;

Asya Xalid qızı MEHBALIYEVA
Azərbaycan Kooperasiya Universitetinin
baş müəllimi

MİLLİ INNOVASIYA SİSTEMİNİN İNKİŞAF PERSPEKTİVLƏRİ VƏ İNFORMASIYA TƏMİNATI ROLUNUN ARTIRILMASI YOLLARI

Xülasə

Tədqiqatın məqsədi – tədqiqatın əsas məqsədi Azərbaycan Respublikasında milli innovasiya sisteminin inkişaf perspektivlərinin və MİS-in inkişafına zəmin yaradan informasiya təminatının genişləndirilməsi yollarının müəyyənəşdirilməsini təşkil edir.

Tədqiqatın metodologiyası – sistemli və kompleks təhlil əsasında milli innovasiya sisteminin inkişafının perspektiv fəaliyyətinə metodoloji yanaşmalar və bu istiqamətdə ölkələrin təcrübəsinin mühüm prinsiplərindən, müxtəlif tədqiqatçıların elmi əsərlərində verilmiş elmi müddəalardan ibarətdir.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti – tədqiqatda alınmış nəticələrdən irəli sürülən təkliflərdən Milli innovasiya sisteminin perspektiv fəaliyyəti, inkişafı və idarə edilməsi mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsində istifadə edilə bilər.

Tədqiqatın nəticələri – ölkədə Milli innovasiya sisteminin inkişaf perspektivinin mövcud problemlərinin aşkara çıxarılması və onların aradan qaldırılması ilə bağlı müvafiq tövsiyələr işləyib hazırlamaqdan ibarətdir.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi - müasir idarəetmə sistemindən aydın olur ki, ölkədə innovasiya və texnologiya biznesinin idarəedilməsi məqsədilə yeni metodların tətbiqi, elmi tədqiqatların maliyyələşdirilməsində müsabiqə yolunun seçilməsi, tədqiqat və işləmə sahəsində səmərəli vergi güzəştlərinin tətbiq edilməsi və əqli mülkiyyət hüququnun lazımi səviyyədə olması Milli innovasiya sisteminin daha da effektiv olmasına səbəb olur.

Açar sözlər: *innovasiya prosesləri, innovasiya fəaliyyəti, göstəricilər bazası, idarəetmə monitoring sistemi.*

Giriş

Ölkədə innovasiya fəaliyyətinin artırılması və gücləndirilməsi bir sıra amillərdən asılıdır. Həmin amillər ölkələr üzrə müxtəlif səviyyədə olduğundan dünya ölkələrində innovasiya fəaliyyətinin də səmərəliliyi və effektivliyi fərqlidir. Bu fərqlilik ölkələrin inkişaf səviyyələrində özünü göstərir. İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübələrinə nəzər yetirdikdə aydın olur ki, onların inkişafının əsasını texnoloji inkişaf təşkil etmişdir. Bu texnoloji inkişaf həmin ölkələrin rəqabət qabiliyyətlərinin artmasına səbəb olmuşdur. İnnovasiya fəaliyyətinin gücləndirilməsi və bu istiqamətdə mövcud olan təşkilatlar arasında əlaqələrin genişləndirilməsi ölkədə milli innovasiya sisteminin formalaşdırılması və onun inkişaf durumundan asılıdır. Bu səbəblərdən də hər bir ölkə iqtisadi inkişafını təmin etmək məqsədinə ilk öncə MİS-in formalaşması və təkmilləşdirilməsini həyata keçirməlidir.

Bildiyimiz kimi MİS-in inkişafına bir sıra amillər təsir göstərir. Bu amillər içərisində MİS-in tərkib elementləri arasında əlaqələrin gücləndirilməsi və lazımi informasiya təminatı mühüm əhəmiyyət kəsb edir. MİS-in tərkib elementləri arasında münasibətləri gücləndirməklə onların fəaliyyətlərində səmərəliliyin artırılmasına nail olmaq olar. Məqalənin əsas məqsədini Azərbaycan

Respublikasında milli innovasiya sisteminin inkişaf perspektivlərinin və MİS-in inkişafına zəmin yaradan informasiya təminatının genişləndirilməsi yollarının müəyyənləşdirilməsi təşkil edir.

Innovasiya özlüyündə kompleks, sahələrarası və yüksək interaktiv proses olmaqla bir sıra amillərdən asılıdır: innovasiya mədəniyyəti, sosial kapital, sahibkarlıq mühiti, təhsil, tədqiqat və bilik şəbəkəsi.

Innovasiya siyasəti innovasiya sisteminə təsir edən əsas amillərdəndir. Innovasiya sistemi Lundval tərəfindən belə izah edilmişdir ki, innovasiya sistemi bir sıra elementlərdən təşkil olunmuşdur, onlar arasında əlaqələr öyrənmək prosesini formalaşdırır və informasiya dövriyyəsinə səbəb olar.

Öyrənmə Milli innovasiya sisteminin əsas aspekti hesab edilir və texnoloji imkanların genişlənməsi ilə nəticələnir. [7, s.11]

Arnold və Kuhmanın fikrincə innovasiya sistemi bir sıra elementlərdən təşkil olunmuşdur: Innovasiya tələbi, tənzimləmə və ya vergi sistemi, sənaye sistemi (böyük firmalar, kiçik və orta firmalar “start – up” lar), təhsil və tədqiqat sistemi, vasitəçilər siyasi sistemi və infrastruktur. Bu elementlər bir-birlərini gücləndirmək və əks təsir göstərmək imkanına malikdir.

Innovasiya siyasəti innovasiya sisteminin bir sıra funksiyalarına təsir edə bilər. O, lazımi informasiya yaratmaqla, əməkdaşlığı genişləndirməklə innovasiya məqsədilə lazımi maraqları formalaşdırır. [7, s. 16]

Aparılmış araşdırmalardan aydın olur ki, innovasiya özlüyündə orqanik və təkamül yol ilə əldə oluna bilər. Ölkədə milli innovasiya sisteminin formalaşması, inkişafı və təkmilləşdirilməsi məqsədilə effektiv innovasiya siyasəti yürüdülməlidir. Səmərəli innovasiya siyasəti bütünlükdə innovasiya mühitini əhatə edir, habelə elm və texnologiya siyasəti bir çox dövlət orqanlarını özündə birləşdirir. Eyni zamanda dövlətin əsas funksiyası bu fəaliyyəti gücləndirmək məqsədilə lazımi tədbirlərin həyata keçirilməsindən ibarətdir. Bu tədbirlərə innovativ təşəbbüslərin təkmilləşdirilməsi misal ola bilər, çünki innovasiya ilə məşğul olanların texniki, maliyyə və başqa növ dəstəklərə ehtiyacı vardır. Ölkələr innovasiya fəaliyyətində mövcud olan maneələri azalda və lazımi qanunverici bazanı formalaşdırma bilər. Maliyyələşdirilməsi dövlət tərəfindən olan tədqiqat və işləmə institutları ölkəni əhatə edən ehtiyaclarının ödənilməsində müstəsna rola malikdir. Eyni zamanda keyfiyyətli təhsil sistemi innovasiya fəaliyyətinə Milli innovasiya sisteminin inkişafına zəmin formalaşdıraraq yaradıcı insanları təmin edir. Bütün bu qeyd edilənlər səmərəli innovasiya siyasəti nəticəsində əldə olunur.

Aparılmış araşdırmalardan əldə olunur ki, innovasiya siyasəti haqqında 2 yanaşma mövcuddur: elmi ideologiyalı və bazar ideologiyalı. Elm ideologiyasına əsasən yüksək səviyyəli texnologiyalar elmdən qaynaqlanır və dövlət birinci nöbədə keyfiyyətli elmi baza formalaşdırmalıdır. Bazar ideologiyasına əsasən isə innovasiyalar əlverişli biznes mühiti zamanı yaranır. Dövlətlər əlverişli biznes fəaliyyəti məqsədilə müvafiq mühit formalaşdırmalıdır. Bu yanaşmaya əsasən dövlət strukturları yalnız açıq rəqabətli mühit yaratmalı və özəl sektorun maliyyələşdirmə imkanı olmayan tədqiqat və işləməni müəyyənləşdirməlidir.

Milli innovasiya sisteminin inkişafında innovasiya siyasətinin tətbiqi problemləri

Inkişaf etməkdə olan ölkələrin milli innovasiya sistemlərini təhlil etdikdə aydın olur ki, innovasiyalar xaricdə və yaxud da firma tərəfindən yaradılan innovasiyalardan təmin oluna bilər. Belə nəzərə çarpır ki, mexaniki innovasiya modelinə nisbətən təkamül mərhələli innovasiya modelinə ehtiyac böyükdür. Bu səbəbdən də ölkələrin innovasiya fəaliyyətinin səmərəli təşkili məqsədilə aşağıda qeyd edilən innovasiya siyasəti funksiyalarını reallaşdırmağa daha çox maraqlıdırlar:

- innovasiya fəaliyyəti ilə məşğul olanların müvafiq həvəsləndirilməsi mexanizmlərinin hazırlanması;

- innovasiya fəaliyyətində mövcud olan maneələrin aradan qaldırılması;

- ehtiyacları cavab verən tədqiqat strukturlarının yaradılması;

- müvafiq təhsil sistemi vasitəsilə yaradıcı və zəruri bacarıqlara malik insanların hazırlanması.

Araşdırma siyasəti və tədris vasitəsilə araşdırmanın texnologiyaya çevrilməsi innovasiya siyasətinin əsas elementidir. Tədqiqat nəticəsində innovasiya deyil, bilik yaradılır. İnnovasiya isə həmin biliyin yeni bir məhsula çevrilməsi zamanı baş verir. Bu səbəbdən də biliyin yayılması mədəniyyəti mühüm hesab olunur.

Beləliklə də qeyd etmək olar ki, inkişaf etməkdə olan ölkələrdə innovasiya siyasəti bir sıra məsələləri əhatə etməlidir. Bunlara texnologiya strategiyası, təşkilati məsələlər, hüquqi çərçivə, ölkələrin xüsusi ehtiyacları və resursları, mədəni və davranış xarakteristikaları aid edilir. Ölkədə qlobal biliyin və texnologiyanın yayılması məqsədilə müvafiq texnologiya strategiyası reallaşdırılmalıdır. İnkişaf etməkdə olan ölkələr qlobal biliyi yerli ehtiyaclara uyğunlaşdırmalı, tədqiqat və işləmə strukturu qlobal biliklərə adekvat olmalıdır. Belə ölkələrdə yeni texnologiyaların və təcrübələrin əldə edilməsi, yayılması məqsədilə müvafiq idarələr və mexanizm formalaşdırılmalıdır. İnkişaf etməkdə olan ölkələrdə maliyyə imkanları zəif olduğuna görə innovasiya fəaliyyəti ilə əlaqədar orqanlar yaradılmalı, onların texniki və maliyyə ehtiyaclarını ödəməklə innovativ layihələri dəstəklənməli, innovasiya fəaliyyətində mövcud olan informasiya və tənzimləmə sahəsindəki maneələr aradan qaldırılmalı, məktəb şagirdlərini elm və texnologiya proqramları ilə tanış etməlidirlər.

İnkişaf etməkdə olan ölkələrdə tədqiqat və işləmə sahəsi ilə əlaqədar, təhsil və elm sahəsinin tənzimlənməsi məqsədilə müvafiq hüquqi baza yüksək səviyyədə formalaşdırılmalıdır. Bu qanunverici bazalarda müvafiq maliyyə fondlarının yaradılması asanlaşdırılmalı, iştirakçılar arasında əlaqələrin prinsipləri, habelə normalar, standartlar və keyfiyyət nəzarəti açıq şəkildə aydınlaşdırılmalıdır. Bu tip ölkələrdə həyata keçirilən siyasət əsasən ölkənin ehtiyacları və resurslarına əsaslanmalıdır. Yəni ölkədə qəbul edilən prioritet sektorlar və qlobal səviyyədə əldə edilmiş bilik və texnologiyaların ölkəyə cəlb edilməsi zamanı ölkənin hazırkı və gələcək ehtiyacları nəzərə alınmalı və onun icrası ilə əlaqədar mövcud resurslar hesaba alınmalıdır.

Bildiyimiz kimi innovasiyanın fəaliyyətinin stimullaşdırılmasının əsas yollarından biri inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələrdə innovasiyadan əldə olunacaq faydaların maksimumlaşdırılmasıdır. Dünya səviyyəli alimlərin apardıqları tədqiqatların xülasəsi olaraq milli innovasiya sisteminin uğurunu aşağıdakı qaydada vermək olar.

İnnovasiya siyasəti bütün sənaye sahələrində innovasiyaların maksimumlaşdırılmasına fokuslanmalıdır. Bir çox hallarda icraçılar innovasiyanı stimullaşdırmaq məqsədilə əsasən yüksək texnologiyalı və yüksək əlavə dəyər gətirən məhsullar istehsalına diqqət yetirirlər. Onlar əsasən qlobal texnologiyalı firmanın ölkəyə cəlb olunmasının yollarını axtarmağa çalışırlar. Yüksək dəyər gətirən əmtəələr istehsalı beynəlxalq inkişaf haqqında olan nəzəriyyələrdə çoxdan mövcuddur. Həmin nəzəriyyələrdə qeyd olunur ki, məhsuldarlıq dərəcəsinin artması emal sənayesinin inkişafından asılıdır. (Kembric iqtisadçısı Nikolaş Kaldor). Emal sənayesinin genişləndirilməsi bu sektorda və nəticədə bütün ölkə iqtisadiyyatında məhsuldarlığın artmasına səbəb olur. Son tədqiqatlardan aydın olur ki, inkişaf etməkdə olan ölkələrdə təkə yüksək texnologiya sənayesi deyil, daha çox ənənəvi sektorlar olan əkinçilik, pərakəndə satış, logistika və biznes xidmətləri sektorları innovasiyanı inkişaf etdirirlər [8, s. 24].

İnnovasiya siyasəti innovasiyanın bütün növlərini və mərhələlərini əhatə etməlidir. İnnovasiya fəaliyyətinin daha çox effektiv olması baxımından ölkələrdə bu fəaliyyət təkə bütün sənaye sahələrini deyil, həm də innovasiya dəyər zəncirinin bütün mərhələlərini və inkişafın bütün istiqamətlərini, inkişafın bütün prosesində - konsepsiya, tədqiqat və işləmə, transfer və tətbiq - əhatə etməlidir [8, s. 32].

Bütün sənaye sahələrində innovasiyaların yaradılması uğurun əsası olduğuna görə bunun baş verməsi üçün iqtisadi aktivliyin artması və yeni firmaların bazara girişinə lazımi şəraitin yaradılması zəruri şərtidir. İnnovasiya fəaliyyətinin gücləndirilməsi amillərindən biri rəqabətli mühitin yaradılmasıdır. Qlobal institutun keçmiş Milliam Lemis bildirmişdir ki, iqtisadi artımı təmin edən ən əsas amil rəqabətli mühitin yaradılmasıdır. O öz tədqiqatlarında bu nəticəyə gəlmişdi ki, məhsul bazarında rəqabət əmək və kapital bazarındakı rəqabətdən daha önəmlidir. Bu səbəbdən də ölkənin

makroiqtisadi siyasətində məhsul bazarlarındakı rəqabətə daha çox diqqət göstərilməlidir. Kapital məhsulları idxalının, xüsusilə də İKT idxalının qiyməti aşağı səviyyədə saxlanmalıdır. İnnovasiya sahəsində uğur təkcə ideyalardan asılı deyildir. Bu uğur həm də avadanlıq, dəzgah, proqram təminatı və xüsusilə də İKT məhsulları sahəsində investisiya nəticəsində əldə olunur. Yeni investisiyalar ilə milli səviyyədə investisiya portfelinin artması innovasiya fəaliyyətinin, məhsuldarlığın və biznesdə rəqabət mühitinin güclənməsinə səbəb olur. Firmaların avadanlıqlara investisiya yatırması firmanın istehsal gücünü artırmaqla, ölkə iqtisadiyyatının inkişafına təkan verir.

Qeyd edilənləri nəzərə alaraq belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, hər bir ölkə milli innovasiya sahəsində uğur əldə etmək məqsədilə aşağıda qeyd edilən dördmərhləli strategiya həyata keçirməlidir.

- qanunverici bazanın formalaşdırılması: qanunun aliliyinin təmin edilməsi, rəqabət mühitinin gücləndirilməsi, əmək bazarının yaxşılaşdırılması, əqli mülkiyyətin qorunması, inam mühitinin formalaşdırılması və s.;

- effektiv vergi, ticarət və investisiya mühitinin yaradılması: rəqabət mühiti yaradan vergi siyasətləri, açıq bazar və investisiya siyasətləri və s.;

- əsas giriş amilləri: fiziki və rəqəmsal infrastrukturun yaradılması, bacarıqlı işçi qüvvəsinin artırılması, bilik yaradan sahələrə investisiyaların genişləndirilməsi;

- innovasiya və məhsuldarlıq ilə əlaqədar siyasətlər: tədqiqat və işləmə sahəsində vergi güzəştləri, regional klasterlərin yaradılması, elektron hökuməti dəstəkləyən İKT siyasətləri və s.

Bu mərhələli strategiyanın tətbiqi ölkədə innovasiya sahəsində uğur qazanmağı asanlaşdıracaqdır.

Ölkələrdə Milli İnnovasiya sisteminin inkişaf istiqamətləri

Bildiyimiz kimi Milli İnnovasiya Sisteminin səmərəli fəaliyyəti onun müvafiq komponentlərdən təşkil olunmasından asılıdır. Aparılmış araşdırmalara əsasən MİS aşağıda adları qeyd edilən beş hissədən ibarət olur:

1. yaradıcı - bilik formalaşdırıcı bölmə;
2. texnologiya transferi bölməsi;
3. maliyyə bölməsi;
4. müvafiq işçi heyətinin hazırlanması bölməsi;
5. istehsal bölməsi.

MİS-in xüsusiyyətləri innovasiyaların inkişaf perspektivlərindən və modellərindən birbaşa şəkildə asılı olur. Dünyanın məşhur tədqiqatçıları MİS-in xüsusiyyətləri haqqında müxtəlif və fərqli yanaşmalar irəli sürmüşlər. Bir sıra alimlər MİS-i iki növə, bəziləri innovasiya fəaliyyəti ilə əlaqədar 6 növə, başqa tədqiqatçılar isə xarici bazardakı vəziyyətinə və daxili bazarı tutumuna görə 7 növünün olduğunu vurğulayırlar.

T.Y.Mikuşeva, V.V.İvanov və A.V.Zverev öz əsərlərində aşağıda qeyd edilən 4 növ innovasiyanın inkişaf modelinin olduğunu bildirmişlər:

1. Elm sahəsində iri layihələrin reallaşdırılmasını təşkil edən ölkələr (Fransa, Böyük Britaniya və ABŞ);

2. İnnovasiya infrastrukturunu genişləndirmək və inkişaf etdirməklə yeni bilik və texnologiyaların yaradılmasını həvəsləndirən ölkələr (Cənubi Koreya və Yaponiya kimi ölkələr);

3. Ölkədə yeni bilik və texnologiyaların diffuziyasını sürətləndirmək məqsədilə müvafiq mühitin formalaşdırılması, iqtisadiyyatda mövcud olan bütün bölmələrin fəaliyyətlərinin təkmilləşdirilməsinə şərait yaradan ölkələr (İsveçrə, Almaniya və İsveç kimi ölkələr);

4. İnnovasiyaların inkişafında mühüm rol oynayan faktorlardan yararlanmaqla müasir tələblərə cavab verən sənayeləşmə mühitinin formalaşmasına şərait yaradan ölkələr (Hindistan və Çin).

Bir sıra inkişaf etməkdə olan ölkələrdə MİS-in problemlərini aşağıdakı kimi xarakterizə etmək olar:

- innovasiyanın bütün mərhələlərinin reallaşdırılması məqsədilə zəruri olan sistemli və düşünülmüş şəkildə hazırlanmış hüquqi bazanın yoxluğu (birbaşa dövlət maliyyələşməsi) və dolay

mexanizmlərin vergi güzəştləri, dövlət zəmanəti), innovasiya infrastrukturunu ilə əlaqədar müvafiq normaların yoxluğu;

- daxili bazarda effektiv tələbin, müasir texnologiyaların və innovasiyaların məhdudluğu, real iqtisadiyyatda tətbiq imkanlarının azlığı, elmi və texnoloji fəaliyyətlərin nəticələrinin zəifliyi;

- innovasiya infrastrukturunun fərdi elementlərinin dəstəklənməsi məqsədilə, innovasiya və sahibkarlıq layihələrinin, vençur kapitalının, habelə firmaların artım zamanı dəstəklənməsi üçün xüsusi maliyyələşdirmə mexanizminin yoxluğu, innovativ sığorta investisiyasının, texnoloji avadanlıq və aparatura lizinqinin mövcud olmaması;

- elm və texnologiyanın inkişafı sahəsində dövlət prioritetlərinin təkmilləşdirilməsi mexanizminin yoxluğu;

- tədqiqat institutları, təhsil müəssisələri və istehsal müəssisələri arasında əməkdaşlıq əlaqələrinin zəifliyi;

- innovasiya menecmenti və innovasiyaların kommersionlaşdırılmasının müasir formalarının yoxluğu;

- iqtisadiyyatda mövcud olan aparıcı firmalar tərəfindən innovasiya fəaliyyəti səviyyəsinin aşağı olması;

- biznes müəssisələrinin innovasiya fəaliyyətlərini məhdudlaşdıran iqtisadi amillərin mövcudluğu və bu fəaliyyətlərin genişləndirilməsi məqsədilə lazımi maliyyə vəsaitinin azlığı, innovasiya xərclərinin və riskinin yüksək olması, bu sahələrə yatırılan investisiyalardan mənfəət əldə edilməsi müddətinin uzun olması;

- yeni texnologiyalar və bazar imkanları haqqında lazımi informasiyaların olmaması, xüsusilə də yüksək gəlir gözlənilən investisiyalar haqqında məlumatların azlığı;

- insanlar və vətəndaşlar arasında innovasiya mədəniyyət səviyyəsinin aşağı olması.

Ölkələr əldə edilmiş texnologiyalardan maksimum yararlanmaq məqsədilə daxili firmalarda texnologiyaların diffuziyası, məqsədilə lazımi tədbirlər həyata keçirməlidir. Belə tədbirlərə informasiya, təlim, standartlaşdırma, sınaqdan keçirmək, keyfiyyətə nəzarətin artırılması məqsədilə müvafiq şəbəkənin yaradılması misal ola bilər.

Çox vaxt inkişaf etməkdə olan ölkələrin əksəriyyətində firmaların inkişaf səviyyələri müxtəlifdir. Bəzən isə hətta texnologiyaların istifadəsində belə müxtəliflik müşahidə olunur.

MİS-in inkişafında mühüm rol oynayan amillərdən biri, bəlkə də birincisi ölkədə innovasiya mühitinin yaradılması və təkmilləşdirilməsi istiqamətində dövlətin reallaşdırdığı siyasətlərdir. Dünya ölkələrinin inkişaf strategiyalarını araşdırdıqda innovasiyaların inkişafı və təkmilləşdirilməsi ilə əlaqədar fərqli siyasətlər yürütdükləri aydın olur. Həmin ölkələrdə innovasiya siyasətinin istiqamətləri və xüsusiyyətləri bir-birindən fərqlənir və hər bir dövlətin prioritet verdiyi məsələlərə əsaslanır. Misal üçün, qeyd etmək olar ki, Norveç, Yaponiya, Hindistan kimi ölkələrdə dövlətin innovasiya siyasətinin əsas istiqamətləri Milli innovasiya sisteminin tərkib hissələrinin fəaliyyətlərinin optimallaşdırılmasıdır. Bu məqsədlə həmin ölkələrdə innovasiya sektorunda menecment və strategiyanın reallaşdırılması, habelə dövlət sistemindəki mövcud olan təşkilatların optimallaşdırılması həyata keçirilir. Finlandiya və ABŞ kimi ölkələrdə universitetlər ilə sənaye müəssisələri arasında əlaqələrin genişləndirilməsi əhəmiyyətli hesab olunur. Bu səbəbdən də həmin ölkələrin dövlət siyasətlərində elmi və texnoloji layihələr sahəsində biznes sektorunda əməkdaşlıqların genişləndirilməsi prioritet hesab olunur. İsveçrə, İngiltərə və Slovakiya kimi ölkələrdə fundamental tədqiqatların genişləndirilməsi məqsədilə, habelə Finlandiya və İsrail kimi ölkələrdə texnologiya, innovasiya və elm sahələrində tədqiqat və işləmələrə böyük həcmli maliyyə vəsaitinin cəlb edilməsi məqsədilə dövlət və özəl sektorun stimullaşdırılması üçün müvafiq tədbirlər nəzərdə tutulmuşdur. Bundan əlavə Çin, Hindistan, Malaziya və İrlandiya kimi ölkələrdə innovasiya sektorunun inkişafında xarici investisiyaların aktivliyinin artırılması mühüm məqsəd hesab edildiyindən, xüsusilə də özəl sektorun innovasiya potensialının gücləndirilməsi və inkişafı məqsədilə xarici kapitaldan istifadə prioritet məsələlərdəndir. Bir sıra ölkələr elmi tədqiqat sektorunun səmərəli fəaliyyətini MİS-in təkmilləşdirilməsində mühüm amil hesab etdiklərinə görə elmi işlərin

nəticəliliyinin artırılması məqsədilə Yaponiya, Danimarka, Almaniya və Yeni Zelandiya kimi ölkələrdə elm sahəsinin birbaşa şəkildə innovasiya istiqamətli olmasına lazımı şəraitin yaradılması innovasiya siyasətinin əsasını təşkil edir.

MİS-in səmərəli fəaliyyəti aşağıdakı şərtlər çərçivəsində mümkün hesab edilir:

- səmərəli innovasiya fəaliyyəti üçün lazımı miqdarda texnoloji və intellektual potensialın mövcudluğu;
- innovasiya şəbəkəsində mövcud olan iştirakçıların davamlı olaraq artımı və başqa qrupların əhatə olunması;
- innovasiyanın inkişafı məqsədilə formal və qeyri-formal tərkib hissələrinin əhatə olunması;
- ölkə daxilində MİS-ə olan tələbin yaradılması (firmalar və fiziki şəxslər tərəfindən);
- innovasiya prosesində istifadə olunacaq maliyyələşmə mənbələrinin kifayət qədər olması məqsədilə ölkənin iqtisadi inkişafının artırılması;
- tədqiqat işlərində əldə olunan nəticələrin kommersiyalaşdırılması məqsədilə innovasiyalar haqqında informasiya bazasının genişləndirilməsi;
- müəssisələrin innovasiya fəaliyyətinə aktiv cəlb edilməsi məqsədilə müvafiq həvəsləndirmə siyasətlərinin icrası;
- elmi-tədqiqat institutları ilə sənaye müəssisələri arasında əlaqələrin genişləndirilməsi məqsədilə müştərək internet saytın yaradılması.

Nəticə

Milli innovasiya sistemi bir ölkə hədudlarında bir çox faktorların təsiri altında yaranır. Bu faktorlara ölkədə təbii ehtiyatların mövcudluğu, coğrafi durumu və biznes fəaliyyətinin forma və növləri aid edilə bilər. Bu faktorlar həm də innovasiya fəaliyyətinin inkişaf sürətini əsaslandırır. Eyni zamanda Milli innovasiya sistemi müəyyən struktura və qayda-qanunun sabitliyini əsas götürən təşkilati struktura malikdir.

Aparılmış təhlillərdən aydın olur ki, innovasiya fəaliyyəti üçün zəruri olan informasiya resursları və strukturu iki bölmə üzrə olmalıdır: innovasiya siyasəti ilə əlaqədar informasiya və innovasiya iştirakçılarının ehtiyaclarına uyğun informasiyalar. İnnovasiya siyasəti ilə əlaqədar informasiyalar əsasən aşağıdakıları özündə əhatə etməlidir: İnnovasiya fəaliyyətinin reallaşdırılması sahəsində fəaliyyət göstərən təşkilatların respublikada elmi tədqiqat və işləmələri haqqında rəsmi məlumatlar; dövlətin həyata keçirdiyi ən mühüm innovasiya tədbirləri və proqramlar; elmi araşdırma nəticələri ilə əlaqədar indikatorlar; regionlar üzrə innovasiya fəaliyyətini əks etdirən materiallar; ölkədə fəaliyyət göstərən istehsal müəssisələrinin innovasiya aktivliyi haqqında məlumatlar; innovasiya strategiyasının icrası və planlaşdırılması məqsədilə prioritetləri müəyyənləşdirmə istiqamətində istifadə olunan proqnoz tipli məlumatlar.

Məqalədə əldə olunan nəticələrə əsasən xüsusən də innovasiya sahəsində irəliləyişlər əldə edən ölkələrin təcrübələrinə nəzər yetirdikdə aydın olur ki, ölkədə innovasiya və yeni texnologiya biznesinin idarəedilməsi məqsədilə yeni metodların tətbiqi, elmi tədqiqatların maliyyələşdirilməsində müsabiqə yolunun seçilməsi, tədqiqat və işləmə sahəsində səmərəli vrgi güzəştlərinin tətbiq edilməsi və əqli mülkiyyət hüququnun lazımı səviyyədə olması Milli innovasiya sisteminin daha da effektiv olmasına səbəb olur.

ƏDƏBİYYAT

1. Fərman Qasimov, Təbriz Əliyev, Zakir Nəcəfov. Milli innovasiya sisteminin təşkili və idarəedilməsi. Bakı. “Elmi və təhsil”, 2013.
2. Arzu Hüseynova. “Azərbaycanda innovasiya potensialının təhlili”. Bakı, 2013.
3. Fərman Qasimov, Zakir Nəcəfov. İnnovasiya: yaranması, yayılması və inkişaf perspektivləri. Bakı, “Elm”, 2009.
4. “Elm haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. 14 iyun 2016.

5. “Azərbaycan 2020: Gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyası, 29 dekabr, 2012-ci ildə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir.
6. “Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyat perspektivi üzrə Strateji Yol Xəritələri”, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir.
7. European Commission. “Lessons from a Decade of Innovation Policy: What can be learnt from the Inno Policy” TrendChart and The Innovation Union Scoreboard. June, 2013.
8. Robert D. Atkinson and Stephen Ezell, “Principles for National Innovation Success”, Information Technology and Innovation Foundation (İTİF), 2015.
9. Maleena Parkey, “Assesing the national innovation system in developing country context: a framework and evidence from Thailand”. December 2012.

*Васиф Балахан оглы Газиев
Азербайджанский Университет Кооперации
Заведующий кафедры “Менеджмент
и торговля”, доц., к.э.н.;*

*Ася Халид кызы Мехбалиева
Азербайджанский Университет Кооперации
старший преподаватель кафедры
“Менеджмент и торговля”*

Перспективы развития национальной инновационной системы и пути повышения роли информационного обеспечения

Резюме

Цель исследования - определить перспективы развития национальной инновационной системы в Азербайджанской Республике и пути расширения информационного обеспечения, что создает основу для развития Национальной инновационной системы.

Методология исследования - состоит из методологических подходов к развитию национальной инновационной системы основанных на системном и комплексном анализа и важных положений опыта зарубежных стран в этой области изложенных, в научных трудах различных исследователей.

Практическое значение исследования - предложения, сделанные на основе результатов исследования, могут быть использованы для улучшения механизмов развития и управления Национальной инновационной системой.

Выводы исследования заключаются в выявлении актуальных проблем и перспектив развития национальной инновационной системы и разработке соответствующих рекомендаций по их устранению.

Оригинальность и научная новизна исследования - в современной системе управления очевидно, что применение новых методов управления инновационного и технологического бизнеса, выбор конкурса как метод финансирования научных исследований, применение эффективных налоговых льгот в сфере научных исследований и разработок и обеспечение защиты прав интеллектуальной собственности которые сделали бы систему более эффективной.

Ключевые слова: *инновационные процессы, инновационная деятельность, база данных, система управленческого мониторинга.*

Vasif Balakhan Haziyeu
Azerbaijan Cooperation University
Department of “Management and Trade”
director i.e.n., associate professor;

Asya Khalid Mehbaliyeva
Azerbaijan Cooperation University
Department of “Management and trade”
Senior lecturer

Prospects for the development of the national innovation system and ways to increase the role of information provision

Summary

The purpose of the research - the main purpose of the research is to determine the prospects for the development of the national innovation system in the Republic of Azerbaijan and ways to expand the information provision that creates the basis for the development of MIS.

The methodology of the research-consists of methodological approaches to the development of the national innovation system on the basis of systematic and complex analysis and important provisions of the experience of countries in this area, scientific provisions in the scientific works of various researchers.

Significance of the application of the research - the suggestions made from the results of the research can be used to improve the development and management mechanisms of the National Innovation System.

The results of the study - the development prospects of the National Innovation System in the country to identify existing problems and develop appropriate recommendations for their elimination.

Originality and scientific novelty of the research - it is clear in the modern management system that the application of new methods to manage innovation and technology business in the country, the choice of competition in funding research, the application of effective tax incentives in research and development and the required level of intellectual property rights makes the system more efficient.

Key words: *innovation processes, innovation activity, indicator database, management monitoring system.*